

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ І ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Навчально-методичною радою ІДГУ
Протокол № 4 від 15.01.2019 р.

Голова НМР Н. М. Кольцун Н. М. Кольцун

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дворянство в історії та культурі України

освітній ступінь магістр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка, 03 Гуманітарні науки
(цифр і назва галузі знань)

спеціальність 014 Середня освіта (014.03 Історія), 032 Історія та археологія
(спеціалізація) (код і назва спеціальності (предметної спеціальності або спеціалізації))

освітня програма Середня освіта: історія. Українознавство
(назва освітньої програми)

освітня програма Історія. Історичне туризмознавство
(назва освітньої програми)

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

Н.О. Тонгарова
(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою української і всесвітньої історії та культури

протокол № 8 від 10.01.19

Завідувач кафедри В. Філін
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова науково-методичної ради факультету української філології та соціальних наук

Л.Б. Циганок
(підпис, ініціали, прізвище)

Розробник програми:

Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, проректор з наукової роботи ІДГУ.

Рецензент програми:

Чорна Ліана Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент, декан факультету української філології та соціальних наук.

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	Лекції:	
	18	4
Модулів: 1	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин: 120	-	-
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 1-2	Лабораторні заняття:	
	-	-
Семестр: 2-3	Семінарські заняття:	
	14	4
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне: 2	-	-
- самостійна робота: 6	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік	-	-
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	88	112

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: історія дворянського стану, його участі в суспільному житті та урядовій політиці; складного комплексу взаємовідносин влади, дворянської верстви та громадських організацій в XVI – на початку XX ст., а також дослідження культури, побуту та соціальної психології нобілітету.

Метою вивчення дисципліни є: ознайомлення студентів з основними тенденціями духовного та повсякденного життя дворянського стану на основних етапах його розвитку, особливостями взаємин стану з владою та іншими станами.

Передумови для вивчення дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисциплін «Історія України та української культури» та «Історія Бессарабії».

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу пов'язана з дисциплінами «Традиційні культури етносів Подунав'я», «Макро-, мікро- і мета історія».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

- Знання:** знати особливості джерел та історіографію курсу, періодизацію історії дворянства; розуміти процес формування та розвитку дворянської верстви, правові засади оформлення шляхетного стану.
- Уміння:** розкривати особливості нобілітації та внутрішньої стратифікації дворянства; охарактеризувати етнічний склад дворянської верстви;

розкривати процес еволюції дворянського поміщицького господарства; висвітлювати участь представників аристократії в промисловій, торговельно-фінансовій діяльності.

3. *Комунікація*: використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій; співпрацювати з носіями різних історичних і культурних цінностей; створювати умови для комунікації із представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій.
4. *Автономність та відповідальність*: виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики; використовувати загальнонаукові та спеціальні методи історичного дослідження в науково-дослідній діяльності; виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Процес формування та особливості діяльності дворянського стану в Російській імперії.	18	10	8	-	-	-	42	4	2	2	-	-	-	54
2.	Дворянство Півдня України: засади оформлення, етнічний склад, напрямки діяльності.	14	8	6	-	-	-	42	4	2	2	-	-	-	54
Проміжний контроль		-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Разом:		32	18	14	-	-	-	88	8	4	4	-	-	-	112

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Процес формування та особливості діяльності дворянського стану в Російській імперії

Історіографія проблеми, методологія та джерела. Процес формування дворянського стану. Станово-адміністративна діяльність дворянства (кінець XVIII – середина XIX ст.). Дворянство у першій половині XIX ст. Дворянство у пореформеній Росії. Влада і дворянство на початку XX ст. Дворянський стан після 1917 р. Еволюція соціальної психології дворянства (друга половина XVIII – початок XX ст. Дворяни благодійники і меценати.

Тема 2. Дворянство Півдня України: засади оформлення, етнічний склад, напрямки діяльності

Специфіка формування дворянського стану Півдня України. Особливості нобілітації та внутрішньої стратифікації дворянства південноукраїнських

губерній. Етнічний склад дворянської верстви. Участь дворянства в економічному розвитку південноукраїнських земель. Дворяни благодійники і меценати Півдня України.

5.2. Тематика семінарських занять

ТЕМА 1. Дворянство Півдня України в історичній науці

ТЕМА 2. Правові засади оформлення дворянства

ТЕМА 3. Особливості нобілітації та внутрішньої стратифікації дворянства південноукраїнських губерній

ТЕМА 4-5. Етнічний склад дворянської верстви

ТЕМА 6. Формування власності на землю та організація дворянських господарств

ТЕМА 7. Підприємницька і торговельно-фінансова діяльність дворян

5.3. Організація самотійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
1.	Підготовка до аудиторних (лекційних, семінарських) занять та модульної контрольної роботи.	26 (28)	Опорний конспект лекцій, конспект семінарських занять
2.	Підготовка до проміжного контролю	4 (4)	Модульна контрольна робота
3.	Опрацювання додаткових питань, які не розглядаються на аудиторних заняттях.	28 (28)	Конспект
4.	Виконання індивідуальних завдань: - підготовка реферату з обраної тематики; - презентація; - складання термінологічного словника.	10 (20) 10 (20) 10 (12)	Реферат Презентація Термінологічний словник
	Разом	88 (112)	

Тематика індивідуальних завдань

Тематика рефератів

1. Видатні представники дворянських родів Півдня України (за вибором студента).
2. Дворяни-благодійники та меценати (за вибором студента).

Результати власного індивідуального дослідження студенти презентують на семінарському занятті (обсяг презентації – не менше 20 слайдів).

Ключові слова для термінологічного словника

аристократія, бейлік, бояри, бояринаші, буржуазія, виморочне майно, дворянська опіка, дворянське зібрання, дворяни особисті і потомственні, дворянські корпоративні установи, депутатські збори, державні селяни, еліта, еміграція, етнічна спільнота, етнос, імміграція, інкорпорація, інтеграція, інтелігенція, кагалік, кадалік, клас, колонізація, кормчество, модернізація, нобілітація, нобілітет, поміщик, почесний громадянин, предводитель дворянства, привілеї, ранг, рангова дача, резеші, скудельники, служилі люди, соціальна верства, стан, стратифікація, субрегіон, титул, царани, чин, чиновництво, шаріат.

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* семінарські заняття, індивідуальні завдання.
6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота.
6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Під час поточного контролю оцінюються відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою, а також якість виконання студентом індивідуального завдання у вигляді реферату та його презентації.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає два теоретичні питання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом, а також вміння застосовувати ці знання.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Розкрийте етапи та особливості дворянської колонізації на південноукраїнських землях.
2. Охарактеризуйте торгівельно-фінансову діяльність дворян Півдня України.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та схема формування підсумкової оцінки

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження

	власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.
3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Термінологічний словник	5
Реферат	5
Презентація	5

Критеріями оцінювання заповнення *термінологічного словника* є вміння студента стисло визначити термін. Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела. Критеріями оцінювання *презентації* є її відповідність змісту доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор).

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Гветадзе І.Г. Добродійна та просвітницька діяльність іноземців на Півдні України (40-ві рр. ХІХ – початок ХХ ст.) / І.Г. Гветадзе. – Донецьк : Донбас, 2013.
2. Георгиева Н.Т. История России: учебное пособие / Н.Т. Георгиева, В.А. Георгиев. – М., 2006.
3. Данилов А.А. История России с древнейших времён до наших дней в вопросах и ответах: учебное пособие / А.А. Данилов. – М., 2006.
4. Дворниченко А.Ю. История России. Учебник / А.Ю. Дворниченко. – М., 2007.
5. История России с древнейших времён до наших дней: Учебник / Н.Л. Клименко, В.Т. Кошкидько, С.В. Пронькин и др.; Под ред. А.В. Сидорова. – М., 2007.
6. История России с древнейших времён до наших дней: учебник / А.Н. Сахаров, А.Н. Боханов, В.А. Шестаков; Под ред. А.Н. Сахарова. – М., 2007.
7. Південна Бессарабія (кінець ХVІІІ – ХІХ ст.) : навчально-методичний посібник / під ред. Л.Ф. Циганенко. – Ізмаїл : СМІЛ, 2011.
8. Реєнт О.П. Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ ст.) / О.П. Реєнт. – К., 2003.
9. Темірова Н.Р. Поміщики України в 1861-1917 рр.: соціально-економічна еволюція / Н.Р. Темірова. – Донецьк : ДонНУ, 2003.
10. Тучинський В.А. Молдавани Півдня України з найдавніших часів до початку ХХ ст.: Монографія / В.А. Тучинський. – Вінниця, 2007.
11. Циганенко Л.Ф. Дворянське землеволодіння в Бессарабії (ХІХ – початок ХХ ст.) / Л.Ф. Циганенко // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Спеціальний випуск. – Ізмаїл, 2006.
12. Циганенко Л.Ф. Дворянство Півдня України (друга половина ХVІІІ ст. – 1917 р.): [монографія] / Л.Ф. Циганенко. – Ізмаїл, 2009.
13. Циганенко Л.Ф. Добродійна діяльність дворян Бессарабії у сфері освіти (остання третина ХІХ – початок ХХ ст.) / Л.Ф. Циганенко // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – 2011. – № 19. – С. 311-319.
14. Циганенко Л.Ф. Дворянські роди Бессарабії: історичний аспект / Л.Ф. Циганенко // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – 2008. – № 24. – С. 25-29.
15. Циганенко Л.Ф. Інкorporація бессарабського боярства до стану російського дворянства (перша половина ХІХ ст.) / Л.Ф. Циганенко // Інтелігенція і влада (Громадсько-політичний науковий збірник). Серія: Історія. – Одеса, 2009. – Вип. 15.
16. Циганенко Л.Ф. Молдавські бояри: посадові ранги та внутрішня стратифікація (ХVІІІ - середина ХІХ ст.) / Л.Ф. Циганенко // Історична панорама. Збірник наукових статей ЧНУ. Спеціальність «Історія». – Чернівці, 2008. – Вип. 6.
17. Циганенко Л.Ф. Роль бессарабського дворянства у розвитку промисловості та транспортної інфраструктури краю (ХІХ – початок ХХ ст.) / Л.Ф. Циганенко // Волинські історичні записки. Збірник наукових праць ЖДУ ім. І.Я. Франка. – Житомир, 2008. – Т. 1.
18. Циганенко Л. Місце дворянства Бессарабії в розвитку лікувально-медичної справи / Л. Циганенко, М. Башли // Часопис української історії. – 2015. – Вип. 32. – С. 19-25.
19. Шумилов М.И. История России: вторая половина ХІХ – начало ХХІ века: учебное пособие для студентов гуманитарных факультетов высших учебных заведений / М.И. Шумилов. – Петрозаводск, 2013.

10.2. Допоміжні джерела

1. Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1882 г. – Кишинев, 1882.

2. Алфавитный список дворянских родов Бессарабской губернии, внесенных в дворянскую родословную книгу по 1-е января 1901 года. – Кишинев, 1901.
3. Багалея Д.И. Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры. Исторический этюд / Д.И. Багалея. – К., 1889.
4. Батюшков П.Н. Бессарабия: Историческое описание / П.Н. Батюшков – СПб., 1892.
5. Бачинська О. Українське населення Придунайських земель XVIII – початку XX ст. (заселення й економічне освоєння): Монографія / О. Бачинська. – Одеса, 2002.
6. Беккер С. Миф о русском дворянстве: Дворянство и привилегии последнего периода императорской России / С. Беккер; пер. с англ. Б.Пинскера. – М., 2004.
7. Берг Л.С. Бессарабия: Страна – люди – хозяйство / Л.С. Берг. – Петроград, 1918.
8. Берг Л.С. Население Бессарабии. Этнографический состав и численность / Л.С. Берг. – Петроград, 1923.
9. Бессарабия: Географический, исторический, статистический, этнографический, литературный справочный сборник / Под ред. П.А. Крушевана. – М., 1903.
10. Березовська В.В. Титуловане дворянство Акерманського повіту / В.В. Березовська // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 93.
11. Бойко А.В. Південна Україна останньої чверті XVIII століття. – Ч. 1: Аграрні відносини / А.В. Бойко. – Запоріжжя, 1997.
12. Васильчук В.М. Німецькі поселення в Україні (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.) / В.М. Васильчук // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – Ізмаїл, 2001. – Вип. 10.
13. Веселовский С.Б. Исследования по истории класса служилых землевладельцев / С.Б. Веселовский. – М., 1969.
14. Волканова Н.В. Внесок дворян Бессарабії в забезпечення російської армії продовольством під час війни 1853-1856 рр. / Н.В. Волканова // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К. : «Видавництво Гілея», 2016. – Вип. 104 (1). – С. 62-65.
15. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации. Торгово-промышленный адрес-календарь Российской империи на 1897 год. – СПб., 1899.
16. Гайдай О.М. Еволюція культурного статусу підприємців у другій половині XIX – початку XX ст. (на прикладі колекціонера П. І. Харитоненка) / О.М. Гайдай // Історичний архів. Наукові студії: Зб. наук. пр. – Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Вип. 15. – С. 29-35.
17. Гончарова Н.А. Попечительская деятельность дворян в Бессарабской губернии Российской империи в конце XIX в. / Н.А. Гончарова // Материалы VIII международной научно-практической конференции, посвященной проблемам общественных наук. – М., 2013.
18. Гончарова Н.О. Участь дворян Бессарабської губернії в опіці над церковними школами (кін. XIX – поч. XX ст.) / Н.О. Гончарова // Гуржіївські історичні читання: Збірник наукових праць / Ред. кол. В.А. Смолій, О.І. Гуржій, А.І. Морозов та ін. – Черкаси, 2012. – Вип. 5.
19. Гончарова Н.О. Добровільні ініціативи дворян у Бессарабській губернії / Н.О. Гончарова // Гуржіївські історичні читання. – 2015. – Вип. 10. – С. 96-98.
20. Гончарова Н.А. Частная благотворительная деятельность дворян Придунавья в сфере образования в XIX – начале XX вв. / Н.А. Гончарова // Journal of Danubian Studies and Research. – 2013. – Vol 3, № 1.
21. Губернии Российской империи: История и руководители. 1708-1917 гг. (Исторические данные об образовании губерний, областей, градоначальств и других частей внутреннего управления Империи с указанием высших чинов этого управления в хронологическом порядке по 1 ноября 1902 г.: Книга подготовлена Департаментом общих дел Министерства внутренних дел в 1902 г. / [Гл. ред.: Н.Ф. Самохвалов; Ред.-составитель: Ю.Н. Моруков]; Под общ. ред. Б.В. Грызлова. – М., 2003.

22. Дворянские роды Российской империи. Т. 1. Князья / Авторы-составители П. Гребельский, С. Думин, А. Мирвис, А. Шумков, М. Катин-Ярцев. – СПб., 1993.
23. Дворянские роды Российской империи. Т. 2. Князья / Авторы-составители С. Думин, П. Гребельский, А. Шумков, Ю. Катин-Ярцев, Т. Ленчевский. – СПб., 1995.
24. Дворянские роды Российской империи. Т. 3. Князья / Под ред. С.В. Думина. – М., 1996.
25. Дружинина Е.И. Южная Украина в период кризиса феодализма 1825-1860 гг. / Е.И. Дружинина. – М., 1981.
26. Екатеринославские губернские предводители дворянства // Екатеринославские губернские ведомости. – 1868. – № 62.
27. Жуков В.И. Города Бессарабии 1861-1900 гг. (Очерки социально-экономического развития) / В.И. Жуков. – Кишинев, 1975.
28. Жуковский С.Т. История Отечества. XX век: Экспресс-курс / С.Т. Жуковский, И.Г. Жуковская. – М., 2001.
29. Зеленчук В.С. Население Бессарабии и Приднестровья в XIX в.: (Этнические и социально-демографические процессы) / В.С. Зеленчук. – Кишинев, 1979.
30. Зіміна М.В. Добродійність поміщиків Південної України в медичній сфері та соціальному захисті населення (друга половина XIX – початок XX ст.) / М.В. Зіміна // Гуржіївські історичні читання. – 2013. – № 6. – С. 149-151.
31. История родов русского дворянства: В 2 кн. / Авт.-сост. П.Н. Петров – М., 1991.
32. История России: народ и власть: Сборник лекций, прочитанных в российских университетах. / Сост. Ю.А. Сандулов. – СПб., 1997.
33. Карамзин Н.М. История Государства Российского. В 12 т. / Н.М. Карамзин. – М., 1994.
34. Ключевский В.О. Исторические портреты / В.О. Ключевский. – М., 1991.
35. Ключевский В.О. Курс русской истории. Сочинение в 9 т. / В.О. Ключевский. – М., 1987-1990.
36. Кондараки В. Титулы и другие наследственные имена у крымских татар / В. Кондараки // Николаевский вестник. – 1866. – № 26.
37. Корнилович С.И. Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой или Буджака, с приложением генерального плана его края, составленное при гражданской съемке Бессарабии, производившейся ... с 1822 по 1828 год / С.И. Корнилович. – Аккерман, 1899.
38. Крупенский А.Н. Краткий очерк о Бессарабском дворянстве. 1812-1912: К столетнему юбилею Бессарабии / А.Н. Крупенский. – СПб., 1912.
39. Крупенский А.Н. Полный список лиц, избранных бессарабским дворянством на областные, губернские и уездные должности со времени присоединения Бессарабии к Российской империи по 1912 год. С историческим введением / А.Н. Крупенский. – СПб., 1912.
40. Лашков Ф.Ф. Архивные данные о бейликах в Крымском ханстве / Ф.Ф. Лашков // Труды VI археологического съезда в Одессе (1884 г.). – Одесса, 1889. – Т. IV.
41. Лебеденко О.М. Українське Подунав'я: минуле та сучасне: Навчальний посібник / О.М. Лебеденко, А.К. Тичина. – Одеса, 2002.
42. Лобанов-Ростовский А.Б. Русская родословная книга: В 2 т. / А.Б. Лобанов-Ростовский. – СПб., 1895.
43. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба: [Санкт-Петербург: Глав. упр. Ген. штаба, 1859-1865]: в 25 т. – Т. 2: Бессарабская область. – Ч. 1 / Сост. Ген. штаба кап. А. Защук. – СПб., 1862.
44. Морозан В.В. Дворянский род Крупенских в истории Бессарабии / В.В. Морозан // Новый исторический вестник. – 2011. – № 2 (52). – С. 19-38.
45. Романович-Славатинский А. Дворянство в России от начала XVIII века до отмены крепостного права / А. Романович-Славатинский. – К., 1912.
46. Руммель В.В. Родословный сборник русских дворянских фамилий: В 2 т. / В.В. Руммель, В.В. Голубцов. – СПб., 1886-1887.
47. Русский биографический словарь: В 25 т. / Под наблюдением А.А. Половцова. – СПб., 1896-1918.

48. Сборник законов о российском дворянстве / Составил Г. Блосфельдт. – СПб., 1901.
49. Свиньин П. Статистика. Описание Бессарабской области / Составлено ведомства государственной коллегии иностранных дел надворным советником Павлом Свиньиным, 1.06.1816 г. // Записки Одесского общества истории и древностей. – 1867. – Т. VI.
50. Скальковский А.А. Опыт хозяйственной статистики Новороссийского края. – Ч. 2: Хозяйственная статистика / А.А. Скальковский – Одесса, 1853.
51. Список коренных бессарабских дворян, составленный Дворянским обществом Бессарабской области 15 мая 1818 года / Сообщил И. Халиппа // Труды Бессарабской губернской ученой комиссии. – Кишинев, 1903. – Т. 3.
52. Терентьева Н.А. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительская деятельность (XVII-XX вв.) / Н.А. Терентьева. – К., 1999.
53. Шандра В.С. Новоросійський та бессарабський генерал-губернатор М. С. Воронцов (1823-1854 рр.) / В.С. Шандра // Український історичний журнал. – 2002. – № 1-3.
54. Яблочков М.Т. История дворянского сословия в России / М.Т. Яблочков. – СПб., 1876.

10.3. Интернет-ресурси

http://dacoromania.net/wiki/история_бессарабии – Бессарабське дворянство

<http://www.bessarabia.ru/bess.htm> – Історія Бессарабії

<http://resource.history.org.ua> – Інститут історії України НАН України.